

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

27 Μαρτίου 1997, Αμφιθέατρο Υπουργείου Εξωτερικών

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Εναλλακτική πολιτική στο νεοφιλελευθερισμό. Ανάγκη για κοινωνική ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

**Κώστας Μ. Σταμάτης, Καθηγητής Νομικού Τμήματος
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης**

Η ενότητα δράσης των πολιτικών δυνάμεων της αριστεράς, τόσο στη χώρα μας όσο και διεθνώς, δοκιμάζεται εδώ και καιρό από την αμφίσημη στάση τους απέναντι στο νεοφιλεύθερο εκσυγχρονισμό του καπιταλισμού. Τα τεράστια αδιέξοδα που γεννά καθημερινώς η νεοφιλελεύθερη συναίνεση ως κυβερνητική πολιτική καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για μια *εναλλακτική πολιτική ριζοσπαστικού μεταρρυθμισμού*.

Οι σκέψεις που ακολουθούν περιορίζονται θεματικά στο ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς. Ξεκινούν από την εκτίμηση ότι επείγει να διατυπωθεί μία δέσμη προτάσεων, προορισμένων για ταυτόχρονη και όχι επιλεκτική εφαρμογή, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άμεση πρόθεσή τους είναι η ανακούφιση της μεγάλης πλειοψηφίας του ευρωπαϊκού πληθυσμού από την αντιπληθωριστική και υφεσιακή πολιτική μακρόχρονης λιτότητας. Η ανακούφιση αυτή θα διευκολυνθεί από μία αναθέρμανση των ευρωπαϊκών οικονομιών. Οι προτάσεις αυτές ισχύουν επίσης, με ορισμένες αναπροσαρμογές, και για άλλες ομάδες χωρών, πέρα από τα ευρωπαϊκά όρια.

1) Οι χώρες - μέλη της ΕΕ θα πρέπει να ανακτήσουν, θεσμικά και πραγματικά, μεγαλύτερα περιθώρια ελιγμών στη νομισματική πολιτική. Οι κεντρικές τράπεζες οφείλουν να επιδιώκουν νομισματική σταθερότητα στο πλαίσιο μιας πολιτικής πλήρους απασχόλησης και όχι σε βάρος της τελευταίας, όπως σήμερα. Ομοίως η σχεδιαζόμενη κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα. Τούτο προϋποθέτει βεβαίως επαναπροσδιορισμό των ισοτιμιών μεταξύ των ευρωπαϊκών νομισμάτων.

Μέχρι στιγμής η κυρίαρχη νομισματική πολιτική οδηγεί δογματικά σε ανατίμηση των ευρωπαϊκών νομισμάτων. Αυτό όμως επιφέρει μείωση των εξαγωγών εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, συρρίκνωση της παραγωγικής δομής, τεχνολογική καθυστέρηση κ.λ.π. Εργοδοσία και κυβερνήσεις αγωνίζονται ματαίως να αντισταθμίσουν τις προκύπτουσες απώλειες, με ολοένα πιο βίαιες επιθέσεις στο κοινωνικό κράτος και στο κόστος εργασίας. Επειδή δε η πολιτική

-2-

αυτή εφαρμόζεται ταυτόχρονα από όλους τους εταίρους, η οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταβυθίζεται συνολικά.

Για το λόγο αυτό θα ήταν προτιμότερο οι χώρες με πλεονάσματα να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες ως μοχλό ανάπτυξης, ενώ συγχρόνως οι χώρες με τα μεγαλύτερα ελλείμματα να προσπαθούν να τα εξυγιάνουν, ώστε να υπάρξει μία εξισορρόπηση σε πανευρωπαϊκή κλίμακα. Μεταξύ άλλων μέτρων που αξίζει να προκριθούν, το πραγματικό κόστος των δανείων καλό είναι να μειωθεί, προκειμένου να ενθαρρυνθούν επενδύσεις και κατανάλωση. Έτσι μπορεί να δοθεί ώθηση για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, παραλλήλως φυσικά με τους επόμενους στόχους. Διότι, σε οικονομίες και κλάδους όπου το ποσοστό αυτοχρηματοδότησης των επιχειρήσεων είναι υψηλό, τροχοπέδη στις επενδύσεις είναι οι μειωμένες παραγγελίες και λιγότερο το ύψος των επιτοκίων.

Αρμόζει να μη λησμονείται ότι οι κεντροαριστερές κυβερνήσεις στη Γερμανία της περιόδου 1923-1933 είχαν επιδιώξει με τέτοια αναληψία τη νομισματική σταθερότητα και πολιτική σκληρού μάρκου, ώστε η κατάρρευση της κοινωνικής συνοχής οδήγησε την κοινωνική δυσαρέσκεια στον εθνικοσοσιαλισμό. Η ίδια μονομανία διακατέχει σήμερα τις κυρίαρχες οικονομικές και πολιτικές ομάδες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η οικοδομούμενη σήμερα ονομαστική σύγκλιση των χωρών-μελών και το σχέδιο ενιαίου νομίσματος αποσταθεροποιούν τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, κατά παρόμοιους τρόπους. Αποτέλεσμα είναι, όσο περισσότερο ευημερούν οι οικονομικοί δείκτες της συνθήκης του Μάαστριχτ, τόσο περισσότερο να διαιρείται η Ευρώπη σε περισσότερες ταχύτητες ανάπτυξης, να καθλώνεται οικονομικά και τεχνολογικά, να υποφέρουν μεγαλύτερες μάζες Ευρωπαίων πολιτών. Η ίδια η ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης διασύρεται από τους θιασώτες μιας Ευρώπης βάναυσου καπιταλισμού.

Η συνθήκη του Μάαστριχτ επιδιώκει μανιωδώς τη νομισματική ενοποίηση των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αυστηρότατο και συντομότατο χρονοδιάγραμμα. Απαγορεύει μάλιστα εκ προοιμίου τυχόν αναθεώρηση του κειμένου της η οποία θα αμφισβητούσε αυτήν τη στοχοπροσήλωση στο ενιαίο νόμισμα. Η επιλογή αυτή μοιάζει ωστόσο ακατανόητη, ακόμη και από τη σκοπιά της νεοκλασικής ορθοδοξίας, στην οικονομική επιστήμη. Η νομισματική ενοποίηση μιας ευρύτερης περιοχής προϋποθέτει μεγάλη κινητικότητα των εργαζομένων στο εσωτερικό της, πολύ αναπτυγμένο εμπόριο και υψηλή επενδυτική δραστηριότητα προς άλλες οικονομικές περιοχές στο εξωτερικό της, ισχυρό ομοσπονδιακό προϋπολογισμό. Καμία από τις προϋποθέσεις αυτές δεν πληρούται στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση. **Άρα η βεβιασμένη νομισματική ενοποίηση και απερίσκεπτη είναι και θα αποδειχθεί πιθανότατα ατελέσφορη.**

Ίσως θα αντέτεινε κανείς ότι, εν πάση περιπτώσει, το κτίσιμο της νομισματικής ένωσης ανταποκρίνεται λιγότερο σε κριτήρια οικονομικής

-3-

ορθολογικότητας και περισσότερο στην ανάγκη να ξεκινήσει μέσω αυτής η πολιτική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και αν ακόμη αυτό ήταν αληθές, πως είναι άραγε δυνατή η ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση, όταν στην ξέφρενη κούρσα της νομισματικής ενοποίησης διαμελίζεται η Ευρώπη σε ζώνες διαφορετικών ταχυτήτων; Πώς θα οικοδομηθεί ενιαίος πολιτικός χώρος, όταν οι χώρες που ακολουθούν αγκομαχώντας καθίστανται μέλη δεύτερης κατηγορίας, καταβάλλοντας συνάμα υπέρογκα πρόστμα (!), εφόσον παρεκκλίνουν από τη δρακόντεια οικονομική πολιτική που τους επιβάλλεται;

Αλλά ακόμη και στο εσωτερικό των “προνομιούων” χωρών, που θα αποτελέσουν προσεχώς το σκληρό πυρήνα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, το τμήμα της εισόδου τους σε αυτήν είναι ήδη πολλαπλώς τρομακτικό. Όχι μόνο παντού πέφτει σταθερά το επίπεδο κοινωνικής ευημερίας των πολιτών, αλλά και ενισχύονται εθνικιστικές και απομονωτιστικές τάσεις στις ευρωπαϊκές χώρες. Ένας άκαιρος και άκριτος φιλευρωπαϊσμός προσφέρει εν τέλει κάκιστες υπηρεσίες στην ιδέα μιας βιώσιμης ευρωπαϊκής ομοσπονδίας, με κοινωνική και οικονομική δημοκρατία.

2) Κύρια δημοσιονομική μέριμνα πρέπει να είναι όχι η μείωση των ελλειμμάτων με κάθε θυσία, αλλά η πλήρης απασχόληση. Σε μεγάλο βαθμό τα ελλείμματα οφείλονται στην παρούσα επιβράδυνση της ανάπτυξης, η οποία με τη σειρά της προκαλείται από την ίδια τη νεοφιλελεύθερη μακροοικονομική διαχείριση. Σε αρκετές περιπτώσεις πάλι το δημοσιονομικό έλλειμμα αποτελεί συγκαλυμμένο τρόπο για αύξηση κερδών στον ιδιωτικό τομέα της κεφαλαιοκρατικής οικονομίας.

Η δημοσιονομική πολιτική πρέπει αντιθέτως να χρησιμοποιήσει και πάλι τις δημόσιες δαπάνες ως μοχλό για οικονομική ανάκαμψη. Ο σκληρός πυρήνας της ανεργίας μπορεί να διαρραγεί μονάχα εφόσον σημειωθεί σημαντικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης π.χ. του επιπέδου τουλάχιστον 5% σε πανευρωπαϊκή κλίμακα.

Για να συμβεί όμως κάτι παρόμοιο, πρέπει να επανεξετασθούν εξ υπαρχής τα άκρως αυστηρά δημοσιονομικά κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ. Είναι π.χ. τελείως αυθαίρετο το κριτήριο να μην υπερβαίνει το δημοσιονομικό έλλειμμα κάθε εταίρου το ποσοστό 3% στο ΑΕΠ. Εάν σε μία χώρα υπάρχει παραδοσιακά υψηλή ροπή για αποταμίευση, τότε το Κράτος μπορεί να καλύπτει ανέτως τις δανειοληπτικές υποχρεώσεις του από εσωτερικούς πόρους της χώρας, δίχως πληθωριστικές συνέπειες.

Ο παραλογισμός κορυφώνεται ακόμη περισσότερο με το “σύμφωνο σταθερότητας” του Δουβλίνου, που η συντηρητική γερμανική κυβέρνηση έχει επιβάλει στους εταίρους. Το κριτήριο σύγκλισης που απαγορεύει το δημοσιονομικό έλλειμμα να ξεπερνά το 3% θα ισχύει ακόμη και μετά την (καθ’ υπόθεσιν) πραγματοποίηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Αυτό συνεπάγεται οπωσδήποτε παγίωση της “δημοσιονομικής αυστηρότητας” στο

διηνεκές. πρακτικά σημαίνει ότι η περιβόητη λιτότητα δεν είναι πια απλώς μέσο για κάποιο σκοπό άξιο λόγου, αλλά αναγορεύεται η ίδια σε αυτοσκοπό !

Απέναντι σε αυτήν την τάση αξίζει να αντιπαρατεθούν στοχεύσεις πραγματικής σύγκλισης των ευρωπαϊκών κοινωνιών και όχι απλώς ονομαστικής. Τέτοια κριτήρια θα ήταν π.χ. οστόχος μεσοπροθέσμως, η ανεργία να κατέλθει στο επίπεδο του 5% και αργότερα του 3% επί του ενεργού πληθυσμού. Επίσης ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα στις ολιγότερο εύπορες ευρωπαϊκές χώρες καλό είναι να ανέβει τουλάχιστον στο επίπεδο του 70% επί του μέσου όρου του κατά κεφαλήν εισοδήματος στα κράτη-μέλη.

Μέρος των δημόσιων δαπανών σήμερα διατίθεται για χρηματοδότηση μέτρων μείωσης του κόστους εργασίας, για επιμόρφωση ή μετεκπαίδευση ανέργων. Στη χώρα μας μάλιστα τα σχετικά ποσά είναι σχεδόν μηδαμινά. Η ωφέλεια που προκύπτει, ωστόσο, από τέτοια μέτρα είναι περιορισμένη, ενόσω αφήνονται άθικτοι οι μηχανισμοί που προκαλούν δομική και μαζική ανεργία. Διότι οι άνεργοι που επωφελούνται αυτών των μέτρων είναι μονάχα μικρό ποσοστό. Εξ άλλου με τον τρόπο αυτό διατηρούνται μεν για βραχύ χρονικό διάστημα κοινωνικώς ενεργοί, δίχως όμως εντέλει να επανεντάσσονται στην παραγωγική διαδικασία. Αλλά και όσοι ακόμη καταφέρνουν να επανενταχθούν, εξασφαλίζουν συχνά και πάλι μια ασταθή απασχόληση.

3) Η πολυετής πολιτική λιτότητας προξενεί μία ασταμάτηση μεταφορά εισοδήματος από τις μισθωτές τάξεις προς τα επιχειρηματικά στρώματα. Επίπτωση είναι η σαφής μείωση της αγοραστικής δύναμης της μεγάλης πλειοψηφίας των ανθρώπων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Έτσι όμως σημειώνεται ύφεση στην οικονομία συνολικά, μειώνεται η ενεργός ζήτηση και αυξάνει η ανεργία.

Εξάλλου, η μονόπλευρη και αδιέξοδη λιτότητα σε βάρος των αμοιβών εργασίας δημιουργεί τη βάσιμη αίσθηση, ότι οι θυσίες των εργαζομένων μένουν χωρίς αντίκρουσμα. Αυτό προκαλεί μία μόνιμη εστία αναταραχής στις εργασιακές σχέσεις, ακόμη και σε χώρες με "πειθαρχημένο" εργατικό δυναμικό, όπως η Νότια Κορέα. Με τη σειρά του αυτό γεννά αμοιβαία έλλειψη εμπιστοσύνης, παρεμποδίζοντας τη δυνατότητα μακροχρόνιων δεσμεύσεων μεταξύ εργοδοσίας και εργαζομένων. Έτσι, το επενδυτικό κλίμα επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο και μακροπροθέσμως σημειώνονται φτωχές οικονομικές επιδόσεις. Με άλλα λόγια, προκύπτει φαύλος κύκλος.

Αφού δηλαδή μειώνεται η ζήτηση των προϊόντων και υπηρεσιών των επιχειρήσεων, αυτές, μη μπορώντας να πωλήσουν, αναγκάζονται και μειώνουν ακόμη περισσότερο την παραγωγή τους. Τοιουτοτρόπως ανατροφοδοτείται η καθίζηση της οικονομίας συνολικά, τα δημοσιονομικά ελλείμματα παραμένουν, η κοινωνική συνοχή υποχωρεί ακόμη περισσότερο κ.ο.κ. Η σχεδιαζόμενη νομισματική ένωση στην ΕΕ φαίνεται ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στα

συμφέροντα του χρηματιστικού κεφαλαίου. Είναι πολύ αμφίβολο κατά πόσον είναι σε θέση να ωφελήσει το παραγωγικό τμήμα των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Η άνοδος των μισθών αποτελεί στοιχειώδη υποχρέωση δικαιοσύνης απέναντι στους αληθινούς παραγωγούς του κοινωνικού πλούτου. Επιπροσθέτως όμως **συνιστά και βασικό όρο για οικονομική ανάκαμψη**, αφού τονώνεται η ενεργός ζήτηση. Τούτο καθίσταται απαραίτητο, αν αναλογισθεί κανείς ότι τα τρία τέταρτα των ευρωπαϊκών συναλλαγών περιορίζονται στα όρια της Ευρώπης. Η αύξηση της παραγωγικότητας πρέπει να συνοδεύεται από σταθερή ώθηση των μισθών προς τα πάνω. Η ανταγωνιστικότητα πρέπει να βελτιωθεί με καλυτέρευση της ποιότητας και όχι με συμπίεση του κόστους εργασίας.

Το νεοφιλελεύθερο δόγμα παρουσιάζει τη συγκράτηση του πραγματικού μέσου μισθού ως περίπου τον κύριο δείκτη αποδοτικότητας του κεφαλαίου και ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Συσκοτίζει εσκεμμένως το γεγονός ότι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος επηρεάζεται πολύ περισσότερο από την παραγωγικότητα της εργασίας και τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό του παραγωγικού ιστού και πολύ λιγότερο από το ύψος των αμοιβών εργασίας. Καμώνεται πως αγνοεί ότι η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας ευνοείται πρωτίστως από την παραγωγικότητα της εργασίας, από την ένταση του κεφαλαίου - δηλαδή πρακτικά από το επενδυμένο κεφάλαιο ανά εργαζόμενο -, από το επίπεδο των διεθνών τιμών και τις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Και βεβαίως αδιαφορεί προκλητικά μήπως η συμπίεση των μισθών προσκρούσει σε κάποια ανελαστικά πλέον όρια για τη διαβίωση των μισθωτών.

Η υστερική φοβία, ότι η άνοδος των μισθών θα αναζωπυρώσει τον πληθωρισμό ή ότι θα οδηγήσει σε αντιπαραγωγική αποταμίευση, είναι αθεμελίωτη. Ο πληθωρισμός συνηθέστερα σχετίζεται με τη λειτουργία ολιγοπωλιακών δομών στην αγορά και όχι σε βελτιώσεις των μισθών που αντιστοιχούν στην αύξηση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Εξ άλλου το μάθημα του Κέϋνς και η ιστορική εμπειρία διδάσκουν ότι μία ώθηση στους μισθούς είναι ιδιαιτέρως ευεργητική, όταν κατευθύνεται σε νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα και με ουσιώδεις ανάγκες που δεν ικανοποιούνται επαρκώς. Όσο πιο μακρόχρονη και εκτεταμένη είναι η αποστέρηση των νοικοκυριών τόσο πιο ισχυρή η τάση για κατανάλωση, τουλάχιστον προς ικανοποίησιν των βασικών τους αναγκών.

4) Ο χρόνος εργασίας πρέπει οπωσδήποτε να συντηρηθεί. Στη διάρκεια του εικοστού αιώνα η βελτίωση της παραγωγικότητας επέρεπε μία σταδιακή μείωση του εργάσιμου χρόνου. Υπό το κράτος των νεοφιλελεύθερων επιλογών παρατηρείται το αντίθετο, σε συνδυασμό με τη διεκδίκηση πλήρους ασυδοσίας των επιχειρήσεων ως προς αυτό.

Υπό τον ευφησμό της "ευελιξίας στην αγορά εργασίας" η εργοδοσία αποζητά εργασιακή ανασφάλεια, νυχτερινή εργασία, εργασία στη διάρκεια του

-6-

Σαββατοκύριακου, αντικανονικά ωράρια εργασίας. Σημειωτέον ότι, με τις διάφορες εν εξελίξει μορφές υποαπασχόλησης, η πραγματική ανεργία είναι πολύ μεγαλύτερη από ό,τι στις επίσημες στατιστικές. Δίπλα στους ανέργους - φτωχούς, διογκώνεται το φαινόμενο των εργαζομένων - φτωχών. Αυτό συμβαίνει κατ' εξοχήν στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία, με τα πλασματικά ποσοστά ανεργίας που εμφανίζουν. Το πρόβλημα της ανεργίας μετατίθεται, αλλά δεν επιλύεται με "λύσεις" που αποβλέπουν είτε να υποχρεωθούν οι γυναίκες να μένουν στο σπίτι είτε να παίρνουν δουλειές μερικής απασχόλησης.

Ξενόφοβες και συγχρόνως ρατσιστικές αντιλήψεις αποστρέφουν τη ματιά της κοινής γνώμης από τις πραγματικές αιτίες της ανεργίας και της εξαπλούμενης φτώχειας, δακτυλοδείχνοντας ως υπαίτιους τους μετανάστες. Αποκρύβουν ότι η ανεργία προκαλείται από το κυνήγι του κέρδους και όχι από την απασχόληση των μεταναστών. Και συγκαλύπτουν το γεγονός ότι η όποια απασχόληση των μεταναστών, σε αρκετούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας, ολοένα και περισσότερο ισοδυναμεί με συγγή εκμετάλλευσή τους και μάλιστα σε εργασίες με τις οποίες οι ντόπιοι άνεργοι είναι απρόθυμοι να ασχοληθούν.

Παρ' όλα αυτά η μείωση του εργάσιμου χρόνου μπορεί να αποδειχθεί πολύ πιο αποτελεσματική από τα μέτρα για μείωση του κόστους εργασίας. Είναι σε θέση να αποδεδειγμένη μία δυναμική για τη δημιουργία θέσεων σταθερής εργασίας. Κρίσιμο στοιχείο προς αυτήν την κατεύθυνση είναι η μείωση του χρόνου εργασίας, δίχως σοβαρή μείωση του επιπέδου των μισθών, για τους λόγους που αναφέρονται στο αμέσως προηγούμενο σημείο.

Αλλά και αν ακόμη αποβεί πρακτικώς αναπότρεπτη κάποια ελαφρά μείωση των μισθών, η κοινωνική ωφέλεια που θα προκύψει θα είναι ανεκτίμητη. Εκεί που σήμερα ένα μέλος της οικογένειας κατέχει κάποια θέση εργασίας με πλήρες ωράριο, θα είναι δυνατόν αύριο να εργάζονται όλα τα κοινωνικώς ενεργά μέλη της οικογένειας, με αποτέλεσμα τη συνολική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της. Υπό τις συνθήκες αυτές η σταθερότητα της απασχόλησης θα τονώσει το εργασιακό φρόνημα των μισθωτών. Θα συμβάλει σε περαιτέρω αύξηση της παραγωγικότητας στον ιδιωτικό τομέα και της αποδοτικότητας στον δημόσιο τομέα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αξίζει να οικοδομηθεί ως φιλόξενη κοινοπολιτεία, στην οποία τόσο οι **μετανάστες** όσο και οι **πρόσφυγες** να μπορούν να ζούν και να κινούνται με αξιοπρέπεια και ελευθερία. Μετανάστες και πρόσφυγες καλό είναι να έχουν δικαίωμα στην ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη, κοινωνική προστασία, δικαίωμα σε αξιοπρεπή σύνταξη, πρόσβαση στην εκπαίδευση, πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες κ.λ.π. Η ιδέα μιας "εθνικής" ή έστω "ευρωπαϊκής" προτίμησης σε όλα αυτά εμπεριέχει αντιθέτως την αρχή ενός αποκλεισμού σε βάρος των άλλων. Εν μέρει εγκλείει την αντίληψη ενός ιδιότυπου ρατσισμού των ευημερούντων απέναντι στους ενδειείς.

Αν και το ζήτημα είναι εξαιρετικά πολύπτυχο, αξίζει να σκεφθούμε από τώρα την προοπτική όλοι οι κάτοικοι του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου -

-7-

ανεξάρτητα από την ευρωπαϊκή ή μη προέλευσή τους - να απολαμβάνουν πλήρη δικαιώματα του πολίτη. Να διαθέτουν και να ασκούν ελεύθερα, με άλλα λόγια, τα ανθρωπίνια δικαιώματα, πολιτικά δικαιώματα, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα.

Η **εθελοντική κοινωνική εργασία**, ως κινητήριο στοιχείο ενός τεταρτογενούς τομέα της οικονομίας, προβάλλεται σήμερα από ορισμένους σοσιαλδημοκρατικών τάσεων επιστήμονες (όπως ο Τζέιμς Ρίφκιν, ο Ούρλιχ Μπέκ κ.ά.) περίπου ως πανάκεια στο άδηλο μέλλον της ανθρωπίνης εργασίας προσεχώς. Η εθελοντική εργασία μπορεί ασφαλώς να συμβάλει και αυτή σε κάποια μείωση της ανεργίας, συνδυαζόμενη με μορφές παραδοσιακότερης απασχόλησης. Από μόνη της όμως δεν αρκεί, αν μακροπροθέσμως δεν θιγούν οι κεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής και ανταλλαγής.

5) Ο δημόσιος τομέας μπορεί να βοηθήσει αποφασιστικά στην αποκατάσταση συνθηκών πλήρους απασχόλησης και εν γένει στη διατήρηση υψηλών προδιαγραφών κοινωνικής ευημερίας και ασφάλειας. Κεφαλαιώδης παραμένει ο ρόλος των δημόσιων υπηρεσιών, πρωτίστως στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην κοινωνική ασφάλιση, στον ελεύθερο χρόνο. Η αποτίμηση των παρεχόμενων δημόσιων υπηρεσιών πρέπει να γίνεται με κριτήρια κοινωνικής ωφελιμότητας και αποτελεσματικότητας και πάντως όχι βάσει αγοραίων αξιών.

Αξίζει να τονισθεί ότι, εφόσον οι ανωτέρω στοχεύσεις επιτύχουν ένα γοργότερο ρυθμό ανάπτυξης, θα καταστεί εφικτή η χρηματοδότηση δημόσιων υπηρεσιών ακόμη καλύτερης ποιότητας. Ένα ορθολογικώς οργανωμένο σύστημα δημόσιων υπηρεσιών στα πεδία που προαναφέραμε μπορεί να λειτουργεί καλύτερα προς όφελος της κοινωνίας συνολικά. Εξ ίσου σημαντικό είναι ότι ένας αναβαθμισμένος δημόσιος τομέας μπορεί να λειτουργήσει και με μικρότερη χρηματοδότηση, σε σχέση π.χ. με το πολυδάπανο και άκρως ανισωτικό αμερικανικό σύστημα. Στο τελευταίο τα πεδία αυτά αφήνονται εν πολλοίς στα κερδοσκοπικά κριτήρια των δυνάμεων της αγοράς. Έτσι εξηγείται πως η χώρα με το πιο προηγμένο επίπεδο ιατρικής επιστήμης στον κόσμο παρέχει στη μέγιστη μερίδα του πληθυσμού της κάκιστη ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη. Ή ακόμη εμφανίζει παιδική θνησιμότητα χώρας του τρίτου κόσμου.

Οι προαναφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν πολύτιμες αξίες χρήσεις, υψηλές αξίες ζωής. Το επίπεδό τους αναπóτρεπτα φθίνει με τις αδιάπνυτες περικοπές των αντίστοιχων δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού. Η κακοπληρωμή του προσωπικού που εργάζεται σε αυτές επίσης συνεπάγεται πτώση των ιδίων των δημόσιων αγαθών της παιδείας, της υγείας, των δημόσιων υπηρεσιών, των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.

Μόνιμη επωδός των κυβερνήσεων είναι ότι αδυνατούν να δώσουν πρόσθετες "παροχές". Σε αυτήν την ευτελή επιχειρηματολογία οι αμοιβές της

μισθωτής εργασίας εξισούνται προς παροχές. Δεν θεωρούνται ως κάτι το αυτονόητως οφειλόμενο στους παραγωγούς αγαθών και υπηρεσιών, αλλ' εξομοιώνονται με χαριστική πράξη. Στη νεοφιλελεύθερη θεωρία και πολιτική η πληρωμή της παρεχόμενης εργασίας φαίνεται να ισοδυναμεί με πράξη ελεημοσύνης του εργοδότη, είτε ιδιώτη είτε του ίδιου του Κράτους. Οπότε το ύψος της μισθωτής εργασίας αφήνεται στο έλεος, στην αυθεντία του εργοδότη.

Όσο περισσότερο το Κράτος αποτραβιέται από τη διεκπεραίωση αυτών των κοινωνικών λειτουργιών, προς όφελος του ιδιωτικού κεφαλαίου, τόσο περισσότερο περιορίζεται στο μονοπώλιο της κοινωνικά οργανωμένης βίας. Ταυτίζεται ολοένα και περισσότερο προς τα ευρύτερα συμφέροντα της μειοψηφίας των οικονομικών ισχυρών. Ολοένα και λιγότερο, επομένως, ανέχεται να ελέγχεται εκ των κάτω και δημοκρατικά από την κοινωνική πλειοψηφία των πολιτών του. Μετατρέπεται έτσι σε φρουρό μιας οικονομικής ολιγαρχίας, επί της οποίας ελάχιστος θεσμικός έλεγχος μπορεί πλέον να ασκηθεί με τα μέσα της πολιτικής δημοκρατίας.

6) Η ανακατανομή κοινωνικού πλούτου σε βάρος της μισθωτής εργασίας και υπέρ της εργοδοσίας έχει παροξύνει την κοινωνική ανισότητα, έχει διασαλεύσει βαθύτατα το βασικό υφάδι των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Οι επιπτώσεις γίνονται ολοένα περισσότερο ολέθριες σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια σφαίρα ύπαρξης των ανθρώπων. Η κατακόρυφη αύξηση της εγκληματικότητας, η διάχυτη αίσθηση απειλής και ανασφάλειας προκαλούν αμυντικά ανακλαστικά στους ανθρώπους, τους αφήνουν έκθετους σε κάθε λογής ανορθολογικές ιδεολογίες και ψευδαισθήσεις.

Απίστευτα ποσά διατίθενται για την κατασίγαση της γενικευμένης ανασφάλειας, π.χ. για ιδιωτική αστυνόμευση, για περισσότερες φυλακές, για δημόσια ασφάλεια ή για συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια. "Ο αγύρτης, ο μικροαπατεώνας, ο ζητιάνος, ο άνεργος, ο πεινασμένος, ο άπορος και ο εργαζόμενος που εξωθείται να παραβιάζει τον ποινικό νόμο είναι φυσιογνωμίες που δεν υπάρχουν στα μάτια της πολιτικής οικονομίας. Υπάρχουν μόνο για άλλα μάτια, για τα μάτια ιατρών, δικαστών, νεκροθαπτών, φιλόπτωχων επιτροπών της ενορίας κ.λ.π." μας θυμίζει επίμονα ο Μάρξ.

Βασίμως μπορεί να υποστηριχθεί ότι σε επίπεδο συνολικής κοινωνίας **το κόστος κατάργησης του κοινωνικού κράτους μακροοικονομικώς αποδεικνύεται σε γενικές γραμμές το ίδιο υψηλό με το κόστος για τη διατήρησή του.** Στον προϋπολογισμό της πολιτείας της Καλιφόρνια το 1996 οι δαπάνες για φυλακές ξεπέρασαν τις δαπάνες για δημόσια παιδεία. Η τεράστια διαφορά είναι ότι με το ξήλωμα του κοινωνικού κράτους το συνολικό επίπεδο της κοινωνικής ευημερίας πλήττεται βάνουσα.

Η εκτίμηση αυτή προφανώς υπερβαίνει τη σκοπιά της μεμονωμένης επιχείρησης και τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα της εργοδοσίας συνολικά. Γι'

αυτό και γίνεται δυσχερώς καταληπτή από τα μέλη της κεφαλαιοκρατικής τάξης και των κυρίαρχων ελίτ. Υπερβαίνει επίσης την ξύλινη γλώσσα της "ενιαίας" σκέψης, που σήμερα υποβάλλεται πανταχόθεν στις συνειδήσεις των πολιτών, σε όποια τάξη και αν ανήκουν αυτοί.

7) Η αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να αναγορευθεί σε σταθερό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην προσεχή αναθεώρηση της συνθήκης του Μάαστριχτ, είναι ευκαιρία να διατυπωθεί αποφασιστικά μία συνεκτική και ολοκληρωμένη αντίληψη για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο. Ανάμεσα σε άλλα καινότομα μέτρα που είναι επάναγκες να ληφθούν το συντομότερο δυνατόν συγκαταλέγονται τα ακόλουθα :

α) Η βιώσιμη και αειφόρος ανάπτυξη αξίζει να περιληφθεί στο προοίμιο της συνθήκης του Μάαστριχτ, β) Η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει εξ άπαντος να συμπεριληφθεί στις κατευθυντήριες γραμμές της κοινοτικής δράσης, εξειδικευμένη ως συστατικό στοιχείο της κοινοτικής πολιτικής για τη βιομηχανία, την ενέργεια, τη γεωργία, την αλιεία, τις μεταφορές κ.λ.π. γ) Είναι αναγκαίο να εισαχθεί στη συνθήκη ρύθμιση βάσει της οποίας η περιβαλλοντική πολιτική πρέπει να εναρμονίζεται ανάμεσα στις χώρες-μέλη με την καθιέρωση κανόνων που να στοχεύουν στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο προστασίας. Η ίδια η συνθήκη πρέπει να περιλάβει και ρήτρες προστασίας του περιβάλλοντος ακόμη και γύρω από την πολιτική εξωτερικού εμπορίου της ΕΕ, ιδίως με τις υπανάπτυκτες χώρες.

δ) Ειδικότερες ρυθμίσεις θα χρειασθούν, προκειμένου να εξασφαλισθεί ο ουσιαστικός έλεγχος και η έμπρακτη εφαρμογή της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής στα επί μέρους κράτη-μέλη, ε) Αξίζει να καθιερωθούν φορολογικές ρυθμίσεις για την καθιέρωση κινήτρων για υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, για εξοικονόμηση φυσικών πόρων κ.ο.κ. στ) Η σταδιακή κατάργηση της μακροπροθέσμως εξαιρετικά επιβλαβούς και αντιοικονομικής ατομικής ενέργειας και η αντικατάστασή της με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι ώριμο αίτημα, για την αποτροπή μη αντιστρέψιμων ζημιών στο οικοσύστημα και στην υγεία των ανθρώπων. ζ) Τέλος, όπως και σε παγκόσμιο επίπεδο, έτσι και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, πρέπει να συσταθεί ένα ειδικό Ταμείο για την προστασία του περιβάλλοντος, για την αποτελεσματικότερη δυνατή χρηματοδότηση της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής.

Εν κατακλείδι, **η ανασυγκρότηση συνθηκών πλήρους απασχόλησης και η ανασύλωση ενός προωθημένου κοινωνικού κράτους αποτελεί παρά ταύτα γενικεύσιμο συμφέρον των σύγχρονων κοινωνιών, αν αυτές επιθυμούν να μη μεταπέσουν σε γενικό πόλεμο όλων εναντίον όλων.** Όσα προηγήθηκαν δεν φιλοδοξούν βεβαίως να αποτελέσουν τα κεφάλαια ενός πλήρως επεξεργασμένου πολιτικού προγράμματος. Συναποτελούν εν τούτοις

-10-

βασικά εναρκτικά στοιχεία για την αναζήτηση μιας τολμηρής μεταρρυθμιστικής πολιτικής.

Εν προκειμένω κρίνεται όχι μια κοινωνικώς ουδέτερη επιλογή, αλλά μία βαθύτατα πολιτική απόφαση. Η κατανομή των κοινωνικών πόρων και η ανακατανομή κοινωνικού εισοδήματος, δεν είναι τεχνικά ζητήματα, κοινωνικώς άχρωμα,. Είναι κατ' εξοχήν πολιτικά διακυβεύματα, αφού αφορούν σε συσχετισμούς και συμφέροντα μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Ως τέτοια, θέτουν επιτακτικώς το ζήτημα της ευθύνης της πολιτικής. Αξιώνουν το **δημοκρατικό πρωτείο της πολιτικής έναντι της οικονομίας**.

Αυτός ακριβώς είναι ο λόγος για τον οποίο η δημοκρατία αποτιμάται από τον νεοφιλελευθερισμό ως "αντιοικονομική" και πάντως ως επίφοβη διαδικασία. Συμφώνως προς αυτήν τη βαθύτατα αντιλαϊκή και εν ταυτώ αντιδημοκρατική αντίληψη, η πολιτική δημοκρατία, επομένως, θα πρέπει να συρρικνωθεί ή και να καταργηθεί κάποτε, προς όφελος δήθεν της "οικονομίας". Δηλαδή, κατ' ουσίαν προς όφελος της προνομιούχου μειοψηφίας που κατέχει τους βασικούς πόρους ζωής, που νέμεται τα μέσα παραγωγής της κοινωνικής ζωής, διαφεντεύοντας έτσι τις ζωές και τα πεπρωμένα της ανθρωπότητας. Τα ιδιοτελή συμφέροντα κερδοφορίας των κατόχων κεφαλαίου βαπτίζονται ως δήθεν γενικό συμφέρον της "εθνικής οικονομίας".

Απώτερος πάντως οραματισμός της αριστεράς είναι όχι απλώς η ανακατανομή ήδη παραχθέντος κοινωνικού πλούτου, αλλά **μία ριζικά διαφορετική κατανομή των ίδιων των όρων της κοινωνικής παραγωγής**. Αν αυτό ήταν ήδη ανέφικτο σε μία μόνη χώρα ή σε μία ευρύτερη περιφέρεια και μόνο, την εποχή της Οκτωβριανής Επανάστασης, κατά μείζονα λόγον είναι αδύνατον σήμερα. Η διεθνοποίηση της δομής της κεφαλαιακής συσσώρευσης, αλλά και η διεθνοποίηση των οικολογικών κινδύνων μας υπενθυμίζουν καθημερινά την ηθική και πολιτική ανάγκη να υπάρξει μια οικουμενική συνέργεια, ώστε τελικά να επιτευχθεί μία πανανθρώπινη χειραφέτηση.